

Knjiga **216**

MILJENKO JERGOVIĆ
RUTA TANNENBAUM

© Miljenko Jergović, 2020.

ZA IZDAVAČA
Ivan Bevc
Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje

BOOKA

11000 Beograd, Cara Lazara 12

office@booka.in

www.booka.rs

IZVRŠNA UREDNICA

Sanja Bogićević

KOREKTURA

Booka

PRELOM

Bodin Jovanović

DIZAJN KORICA

Jelena Šušnjar

ŠTAMPA

DMD štamparija

Beograd, 2025.

Sva prava zadržana.

Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti
nići reprodukovati u bilo kom obliku bez pismene
saglasnosti izdavača.

MILJENKO JERGOVIĆ
RUTA TANNENBAUM

Proljeća 1943. princeza iz Gundulićeve, broj više i nije važan, pokrenula je čaroliju, ne zna se uz pomoć kojega i čijeg boga, da postane nevidljiva.

Takva su bila vremena, kad princeze nisu mogle poželjeti ništa veće od nevidljivosti. A ne treba ni napominjati koliko je oholosti trebalo za takvu želju.

Ruta Tannenbaum bila je prvakinja Gundulićeve u oholosti.

Stropovi su bili visoki četiri metra, i bili su oblačni od duhanskoga dima. Tata je pušio prije nego što su ga odveli na put. Mama je pušila prije nego što su je odveli na put. Čak je i djed pušio, ali njega nisu odveli, nego je umro prije putovanja.

Ruta Tannenbaum imala je petnaest godina, i nije bila kriva zbog oblačnih stropova. Ali je šest mjeseci živjela sama pod njima, strašno se plašila, pa je zato i poželjela biti nevidljiva.

Uf, kako je samo bila ohola!

Kada su došli da je vode na put, od Rute Tannenbaum ostalo je još samo desno stopalo. Sve drugo je već bilo nevidljivo.

Ali i to je nešto, itekako je nešto, rekli su ljudi iz turističke agencije, pa su povelj desno stopalo Rute Tannenbaum sve do teretnog kolodvora. Ispod bijele princezine haljine išlo je bosonogo jedno malo stopalo.

Govorim vam, to je trebalo vidjeti.

Ukrkali su je u stočni vagon. Idemo u Indiju, pomislila je Ruta Tannenbaum, tamo gdje su krave svete životinje. Osjetila je vlažni kravljji jezik kako liže sol s njezinog desnog tabana. Tako se i nasmijala posljednji put.

Bila je ohola i ne baš jako pametna, ta princeza, jer tko bi proljeća 1943. pomislio na putovanje u Indiju.

Ne, vlak je putovao u Poljsku. Bilo je mračno i smrdljivo, tako da nevidljivost nije puno pomagala protiv straha. Uostalom, što jednoj princezi znači to da je nevidljiva u svojoj bijeloj haljini, ako svi vide njezino malo desno stopalo.

Mogli bismo reći da je živjela tako do svoje smrti. I ne bi to bila greška. Ruta Tannenbaum nije stigla u Indiju, a zapravo u Poljsku. Iščezla je negdje usput, zamišljajući vlažni kravljji jezik kako joj prelazi preko desnog tabana.

Kako je samo ohola bila ta princeza.

Pogledaj tu haljinu, možda je još uvijek u njoj. Gdje se to sakrilo Rutino desno stopalo?

I

Godina je 1920, Salamon Tannenbaum sjedi u restauraciji K caru austrijskome koja se, ima tome i dvije godine, ne zove tako, ali je nitko tko u nju zalazi, pa ni Salamon Tannenbaum, neće nazvati Tri jelena, kako joj je, po odluci gradskih vlasti, službeno ime. Nego će Salamon baciti šešir s kraja na kraj dvorane, svaki put pogoditi čiviluk i uzviknuti – stiže Moni k caru austrijskome, a prisutni će mu pijanci odgovarati – poživio ga dragi Bog! I tako počinje još jedna duga popodnevna pijanka, kakve na ovome mjestu traju otkako je vojska kralja Petra oslobodila Zagreb. Ne pije se jer se nešto slavi, nego se pije jer se nema pametnijega posla. Kao da se nešto čeka, a da nitko ne zna što se čeka.

Tog dana nijedan nije odgovorio Salamonu Tannenbaumu kada je bacio šešir i uzviknuo – stiže Moni k caru austrijskome, nego su šutjeli, svaki zagledan u svoj štamplić ili svoj krigl, kao da Salamona i nema, kao da nije ušao u restauraciju, i kao da sad ne sjedi za svojim stolom, ne gricka korjenčić hrena, ne pije makedonsku mastiku i ne doziva ih, onako gluhe i slijepe, da sjednu s njime za stol.

– Pa, ljudi moji, što je danas s vama? – zavapio je.

Malo zatim prišla su mu dvojica, onaj viši i brkatiji zatražio je legitimaciju, a onaj manji, sivlji i nekako šeširastiji,

pljusnuo je Salamona Tannenbauma po licu, prije nego što se i stigao mašiti za džep. Nije upitao zašto ga udaraju, ni tada, a ni kasnije, u podrumima redarstva, dok su ga njih dvojica stručno i školovano drvenim štapovima voštili po tabanima, a on je urlao i zapomagao iz svega glasa. A krajičkom pameti sve je mislio kako je dobro što su zidovi debeli i nema ga tko čuti, i ne sramoti se pred poznatima, nego može vikati i kukati koliko mu je volja. Nisu mu poslije vjerovali da nije znao zašto ga tuku.

E, Salamone, Salamone, Bog ti ne dađe pameti ni koliko je šafrana u sirotinjskoj kaši!

Jedni vele da su ga pustili pet dana kasnije, drugi da su sve to pretjerivanja i da je Salamon Tannenbaum iz podruma na Zrinjevcu izašao već sutradan, a njega je bilo uzalud pitati što je od toga istina jer se ničega nije sjećao i jer je poslije mjesecima kao bluna lutao Zagrebom, praveći se da nikoga ne poznaje. Svejedno jesu li ga batinali pet dana ili samo jednu noć, učinili su to tako stručno i školovano da mu se sva koža ogulila s tabana. Napokon je bilo neke koristi od toga što je naučio hodati na rukama. Drukčije se toga dana Salamon Tannenbaum ne bi mogao vratiti doma u Gundulićevu.

I dok je tako ležao bijedan, jadan i uplašen za tri života, nije mogao vidjeti ono što se upravo događalo na kolodvoru, a bilo je u itekakvoj vezi s njegovim uhićenjem. Nije mogao vidjeti kako uz zvukove triju narodnih himni na prvi peron ulazi vlak s tri vagona, i u njemu prestolonasljednik mlade kraljevine Aleksandar, praćen pobočnicima, ađutantima, admiralima i raznim ordonansima, plemenskim vođama i potpornjima mlade narodne države, a svu tu šarenu strogo uniformiranu i uparađenu ekipu dočekuje, s očima punim suza i s pripremljenim govorom u oznojenim rukama,

hrvatski ban Matko Laginja. I dok mladi kraljević izlazi iz vlaka, usplahireni ban Laginja drhturi na proljetnome suncu i s užasom shvaća da mu se tinta rastopila po dlanovima, slova se razlila po papiru, a ruka koju će pružiti slavnome kraljeviću umrljana je i nedostojna rukovanja. Kada se našao pred Aleksandrom, Laginja nije bio u stanju ni riječ da izusti. Gledao je u budućega kralja kao u smrt da gleda. Neugodnu situaciju, usporedivu skoro s batinanjem Salamonovih tabana, spasila je banica, vazda odlučna i poduzetna žena. Odgurnula je Laginju u stranu i ovako se kraljeviću obratila:

– Visočanstvo! Ne nudimo vam kruha i soli, jer ste došli u svoj dom!

S tim riječima, istina ponešto ukrašenim za potrebe državnih protokola i bez spominjanja nezgode u kojoj se zaatakao njezin muž, banica je ušla u školske čitanke, a fraza o Aleksandrovu domu ostat će u narednim desetljećima mjerom jugoslavenskoga patriotizma hrvatskoga roda i plemena i njegovoga stolnoga grada Zagreba.

Što se Salamona Tannenbauma tiče, njemu više nije na um palo da spominje cara austrijskoga, makar i u imenu restauracije, koja se ionako uskoro zatvorila, a na njezinom je mjestu iznikla gvožđarija, jer se ostali gosti nikako nisu mogli priviknuti na nova imena, pa kad god bi u Zagreb dolazio netko važan, kakav ministar, kraljev opunomoćenik ili visoki oficir, poneki bi pijanac zbog cara austrijskoga dobio po tabanima.

Od tog vremena Salamon Tannenbaum nikad se nije junčio, a kada bi bacao šešir prema čiviluku, trudio se da promaši barem jedno od tri bacanja.

Osam godina kasnije, bilo je ljeto, duga kolona uspinjala se prema Mirogoju noseći kovčeg s tijelom narodnoga vođe

Stjepana Radića. Okolo je sve bilo puno žandara, agenata u civilu i kojekakvih špiclova, kojima je ovo bila prilika za napredovanje u službi. Svi oni su pomno pazili hoće li kakav revolucionarac iskočiti iz kolone s parolom protiv kralja i kraljice, ali se nije događalo ništa i bilo je dosadno, barem ako na stvari gledamo iz redarstveničke perspektive. Čuo se samo jecaj i spori topot tisuća što gumenih, a što kožnatih i drvenih potplata, koji je, ako zatvoriš oči, mogao zvučati strašnije od psovke kraljičine časti i poziva na rušenje države i poretka, jer se činilo, čovjeku zatvorenih očiju i slijepcu, kako tih ljudi koji su došli na sprovod ima na milijune i kako se u svakom njihovom koraku čuju samo očaj, jed, mržnja i osveta.

Nije jasno po kojem se poslu baš u to vrijeme kod mirogojskih kapija zatekao Salamon Tannenbaum, ali dok je tako stajao i gledao, čas žbire i žandare, čas ožalošćenu kolonu, u njemu su se miješali osjećaji. Kada bi pogledao u masu, osluhnuo klopavanje tisuća potplata i uplašio se onoga što čuje, njegovo srce zakucalo bi za žbire i žandare, ali kada bi ugledao njihove oči, ispunjene onom posebnom mržnjom pod kojom pucaju kosti i mrzne se krv u žilama, Salamon Tannenbaum pretvarao se u jednoga od ličkih ili slavonskih seljaka koji žaluje za mrtvim vođom i skuplja hrabrost u stisnutim šakama. Ta nedoumica ostat će mu do kraja i bit će njegova nečista savjest. Po vlastitome osjećaju, Salamon Tannenbaum uvijek je bio na krivoj strani.

Nekoliko mjeseci nakon sprovida narodnog vođe Salamon Tannenbaum odlučio je zaprositi Ivku Singer, kćer trgovca kolonijalnom robom iz Mesničke ulice. Ivka je bila sitan kusur od velike trgovine. Već je prešla tridesetu i ostala bi neudata da nije bilo Salamona. A ne bi se reklo da je bila neprivlačna. Onako sitna, bjeloputa i kosa crnih kao najcrnja

noć, izgledala je kao kap španjolske krvi na iličkome asfaltu. Imala je najkrupnije oči koje su ikada pogledale Zagreb. U te njezine oči muški bi se zaljublivali, ženske bi ih ismijavale, a djeca su ih se zbog nečega plašila. Dolazile su im u san, od njih su bile načinjene njihove dječje more, tako da su generaciji rođenoj dvadesetih godina u ulicama oko Ilice oči Ivke Singer trajno ostale mjerom straha i užasa. Ali nisu ti dječji strahovi bili razlogom zašto se ona tako dugo nije udavala. Ne, baš suprotno, Ivku se predugo nije dalo isprositi jer su te oči odraslu muškadiju toliko privlačile da je stari Abraham Singer predugo tražio najboljega muža za svoju kćer.

Predug bi bio popis svih prosaca Ivke Singer, ali neke se dugo pamtilo, toliko dugo koliko je bilo živih Singera i Tannenbauma, ali i čiste radosti ogovaranja među onima koji su ih poznavali. Jedva da je Ivka napunila petnaestu kada ju je došao prositi dubrovački trgovac Mošo Benhabib, s kojim je otac trgovao već punih četrdeset godina, pa bi se moglo reći da su bili i nekakvi prijatelji. Mošo je imao kuće u Dubrovniku i Firenci, posjede u Mađarskoj, Slavoniji i Banatu, i bio je bogat kako nikada nijedan Singer neće biti. Jednom davno bio je oženjen, ali bilo je to vrijeme mladosti, snage i oholosti, pa Mošo skoro da nije ni primijetio kad mu je Rikica dušu ispustila. Nakon nje nije se ženio jer nije imao vremena od silnih poslova, ali kada je, istina prekasno, postao svjestan starosti, bližila mu se već osamdeseta, poželio je neku koja bi ga ispratila na drugi svijet, a prethodno mu rodila nasljednika.

– Nijesam ti ja od duga života, neću malu dugo mučiti, a ostavit ću joj blaga da si poslije može dovesti i princa abesinijskoga – rekao je Abrahamu Singeru.

Otac tu noć nije mogao zaspati. Probdio je i sljedeću. Sedam dana i sedam noći Abraham Singer nije spavao, da bi

na kraju otišao k Moši i rekao mu kako Ivka nije za njega. Ovaj je to mirno primio:

– Ne bih ni ja svoje dijete dao za starca – kazao je Singeru – ne ljutim se na tebe, nego ti želim da ni ti, a ni tvoja lijepa kćer, nikada ne zažalite što nije za mene pošla.

Teško bi bilo pogađati kada je Abraham prvi put zažalio što Ivku nije dao za Mošu Benhabiba, da li već za mjesec dana, kada je Mošo iznenada umro u Dubrovniku pa je sva njegova imovina, kako nije imao nikoga svoga niti je ostavio testamenat, pripala državi, ili je zažalio kasnije, kada su mu na vrata pokucali siromašniji prosoci.

Mošo Benhabib gorka je uspomena u domu Singerovih pa se zato i nije spominjao, makar i u šali, svih onih ratnih i poratnih godina, dok se rušilo jedno, a stvaralo drugo carstvo, nije se imalo što jesti, harala je španjolka, umiralo se i ginulo na sve strane, od bolesti i od viška zdravlja, ali najgore je što se nikamo nije moglo otići, pobjeći i sakriti se, jer nije bilo novca ni za brodsku kartu trećega razreda.

E, Mošo, Mošo, što ne umrije koju godinu ranije, pa da je ne dođeš prositi, ili što ne poživi još deset godina, pa da te se ne sjete po tvome bogatstvu...

Prvi poslijeratni Ivkin prosac bio je major kraljevskoga vojnog saniteta Ismael Danon, rodom Beograđanin, uglađen i finih manira, ali je stari Singer i njega odbio jer mu se učinilo da je major malo previše bučan i da možda i nije tako fin ako toliko viče. Možda se samo pravi i možda će, čim mu da Ivkinu ruku, pokazati svoje pravo, gedžovansko srpsko lice. U to vrijeme Singeru baš i nisu imponirali svi ti osloboditelji i ujedinitelji koji su preplavili Zagreb i blatom sa svojih čizama zakaljali gradske ulice. Plašio se da bi od njihovih ujedinjenja i oslobođenja moglo doći neko, još uvijek nejasno, ali zato ne manje stvarno i strašno zlo. Otprovodio je

majora Danona s vrata, istrpio je Ivkine suze, jer se mala bila zaljubila do ušiju u zgodnoga Srbijanca, a kada je sve već bilo kasno, kada je major slomljena srca zatražio i dobio premještaj u Skoplje, Abraham Singer slučajno je, od nekih potukača i vojnih uhoda, saznao zašto je major Ismael Danon bio tako bučan. Na nekom od tih njihovih kajmakčalana ili soluna ostao je nakon eksplozije granate gluh na jedno i nagluh na drugo uho, pa je galamio da bi čuo samoga sebe. E, pa što onda to nije rekao, bjesnio je stari Abraham, nego da mislim kako svoju kćer dajem za paprikara i larmadžiju, vikao je i nehotice prevrnuo veliki drveni sanduk s narančama pa su se rasule po dućanu, među noge četvorice potukača i vojnih uhoda, onih propalica koji su četiri godine po Zagrebu i okolici gonili zeleni kadar, a sad su glavni karađorđevići u gradu.

– Ništa vam neću platiti – vikao je Singer na njih – pa taman da mi zapalite dućan i razbijete izlog.

Otišli su pokunjeni i osramoćeni da uhode i špijuniraju za nekoga drugog, a vjerojatno je i njima čudno zvučalo to s paljevinom dućana i razbijanjem izloga. Još uvijek nije došlo vrijeme za takve stvari, niti je kome, osim starome Abrahamu Singeru, padalo na pamet da bi moglo doći. A ni on, da se pogrešno ne shvati, nije bio nekakav prorok, nego je samo bio slab na živcima, katkad bi pomahnitao kao da je u morfijskome deliriju, pa bi mu se priviđali prizori koje nitko osim njega nije vidio. Bog zna od koje je babe to ludilo i tu histeriju pokupio, ali po njoj je Abraham Singer bio poznat.

Godinu ili dvije nakon incidenta s nagluhim majorom, među proscima čija su imena i sudbine već odavno prebrisani i izgubljeni iz bilo čijeg sjećanja, pojavio se na pragu doma Singerovih Emil Kreševljak, mladić ranih tridesetih, kojega je Abraham znao jer mu je jednom, tada kao zaređeni

svećenik, došao s narudžbom za sedam stotina istovjetnih paketića s kandiranim voćem i kitnkeзом, za nekakvo sirotište u Bosni. Trebala su mu tri dana da takve paketiće sastavi, a onda ga je velečasni Kreševljak tjerao da ih sve odmota, pa je mjerio i vagao koliko u kojemu ima voća, a koliko kitnkeza, da se ne dogodi da neko dijete dobije manji dar od drugoga. U tom njegovom pravedništvu bilo je nečega mračnog, što se ne da lako objasniti, ali što je Singer kasnije opisivao kao veliko zlo načinjeno od sve samih dobročinstava. Još tri je dana Abrahamu trebalo da, uz stalni nadzor velečasnog, tako odvagne svaki paketić da ni kandirana malina u jednojme nije imala više bobica od kandirane maline u drugome paketiću.

I onda je, nekoliko godina kasnije, Emil Kreševljak stajao pred Abrahamom Singerom, u odijelu pariškoga kroja, sašivenom od sirove svile, s maramicom u džepiću i dijamantom iglom u kravati, sav okupan u kolonjskoj vodi, i iznosio razloge zašto bi mu stari trebao dati svoju kćer. Činio je to pedantno, jednako kao što je vagao voće i mjerkao kitnkez, a Singer ga je kao opčinjen slušao, iako je unaprijed znao da takvome čovjeku Ivku neće pustiti, pa neka je zadnji muž i zadnji ženik na svijetu.

Emil Kreševljak hvalio se svećeničkim zvanjem. Ono čovjeku pruža osjećaj odgovornosti za cijeli život, ali i urednost. Bog voli uredne, to se prvo u sjemeništu nauči. A to što je napustio službu Božju, to je njegova stvar i ne tiče se drugih, čak ni Emilovih najbližih. Misterij koji čovjeka navede da se zaredi isti je misterij koji ga vrati natrag, da opet bude samo ovčica u stadu, mudrovao je Kreševljak i vezao svoj vez oko lijepe Ivke Singer.

Vidio ju je, i u nju se grešno zagledao, još onoga dana kada je došao po paketiće za sirotište.

Kako je prosac to priznao, neka gorka voćka raspuknula se u Abrahamu Singeru i razlila mu se po utrobi. Ali ništa nije rekao, nije se čak ni namrgodio, kao što se mrgode trbo-boljni nervčici kada ih, s proljeća i s jeseni, posjete njihovi kronični ulceri. Da je pravde, sad bi tog raspopa, unjkavo-ga kao da je glavom biskup i mekanog kao slabo umiješana patišpanja, naglavce izbacio iz kuće, da mu se više nikada ne vrati, da ga iz misli i iz očiju izbriše, kao što vedra duša briše ružne sinoćnje snove, ali pravde nema, niti će je ikada biti, za ovaj grad i za ljude u njemu, jer oni nikada ne kažu ono što zaista misle i sva njihova nesreća je iz toga. A kako bi bilo pravde za jednoga Abrahama, židofskoga šufta, kako bi to kazala pijana Roža, kada joj, nakon trideset godina ve-resije, više ne bi, na kredit koji se nikada ne vraća, dao sva-kodnevnu litrenku vina. Zato stari Singer nije izbacio Emila Kreševljaka kada mu je priznao da je kao pop gledao Ivku, tada još djevojčicu, od koje je otac tek odbio dva-tri prosca, nego ga je pustio da nabraja razloge zbog kojih bi mu trebao dati njezinu ruku.

– Teška su vremena, gospodine Singer – uzdisao je Kreševljak – teška, teška, jako teška. Ali bit će još teža – posko-čio je poput pjetlića pa se odmah zabrinuo – pogotovu za one koji su ostali Kristu za leđima, a vi ste, gospodine Singer, dobar čovjek, na čast sebi i svojoj obitelji, ali znate kako je, ljudi su gladni, sirotinje je na svakome koraku, a u takvim prilikama najprije stradaju baš takvi kao što ste vi. Morate se zaštititi, gospodine Singer, sad vam je prilika: ja sam se u Ivku zagledao, zbog nje sam svećeničke zavjete raskinuo, i nijedna me druga ne zanima. Ako je pustite da za mene pođe, i vi ćete Gospodinu našem pred oči doći i više vas ni-tko neće upitati što ste i tko ste i od kojega ste vjerozakona. Date li mi Ivčicu, bit ćete slobodan čovjek.

Saslušao je stari Abraham Emila Kreševljaka, i još je naložio da ga se zadrži na ručku pa ga je, za nedjeljnim stolom, postavio da sjedi uz Ivku, ali mu nije dao njezinu ruku.

– Možemo ostati prijatelji – započeo je usred ručka – ali ona nije za vas.

Kreševljak se zagrcnuo pilećim krilcem, pa se nakašljao i zaustio da nešto kaže, ali se Singer nagnuo preko stola i uhvatio ga za ruku:

– Pileća koštica zna biti gora od riblje. Nemojte da vas nosim na duši.

Malo nakon što je odbio raspopa, stigao je novi prosac, student Hajim Abeatar. Pitao ga je Abraham za familiju, a on je odgovarao da su mu otac i majka mrtvi, nema bližih rođaka, dok je s daljima prekinuo svaki kontakt. Nikakve imovine nema, osim stipendije nekakvoga židovskog društva iz Sarajeva, ali ona mu redovito stiže, pa nikome ne bi bio na brizi prije nego što završi studije i nađe posao.

– A zašto bih pustio svoju kćer da pođe za tebe? – upitao je Singer.

– Zato što joj je vrijeme da se uda – slegnuo je ramenima mladić.

Njega je zapamtio jer jedini ništa nije obećavao, niti je što tražio. Hajim je bio blijed, nerazabranih crta lica, pognut, ni malen ni visok, takav da ga se lako zaboravi i da nikada nikome, osim tom društvu koje ga je stipendiralo, nimalo ne bude na teret.

Tko zna, možda je bio pravi čovjek za Abrahamovu kćer.

A onda dugo nije bilo nikoga, već su se susjedi pitali što to ne valja na Ivki Singer da se nije udala, kada se pojavio Salamon Tannenbaum.

II

Dok joj je nad glavom tancala svadba gospodina Monija i lijepe mu gospođe Ivke, Amalija Morinj, žena Radoslava Morinja, skretničara na željezničkoj postaji Novska, mijenjala je obloge na čelu i prsima sina jedinca Antuna. Dječak je već četvrti dan bio u vatri, mater nije znala što mu je, a otac je bio na šihti i neće se vratiti do ponedjeljka. Ona nije imala novca za doktore, zapravo nije ga imala nizašto jer joj muž nikada nije ostavljao. Provijante bi u dućanu kod Stucka uzimala na veresiju, a Radoslav je dvaput mjesečno namirivao dug. Amaliji se nisu smjeli ostaviti novci, jer ono što bi danas dobila, to bi danas i potrošila, svejedno na što i po kakvoj cijeni. Sutra je za Amaliju bilo daleko, o sutra ona nije mogla misliti, ali ako bi već morala, ili bi je na to naveo teški i nijemi Radoslavov očaj, ona bi se sasvim izgubila, padala je u histeriju punu suza i krikova, od kojih su s viših katova, sa susjedskih prozora i balkona, padale na ulicu lončanice s maćuhicama, histeriju koja bi potrajala i desetak dana, pa su dolazile sestre franjevke s Kaptola da je čuvaju, njeguju i vezuju za postelju. Zato je bilo bolje Amaliji ne spominjati nikakvo sutra i ne ostavljati joj novce.

Prvoga dana Antun je govorio da ga boli trbuh, drugoga da ga boli glava, dok trećega dana više i nije govorio, nego se, sve

vrelji i vrelji, pretvarao u vulkan, u mali Vezuv, nad kojim je, evo sad, tancala židovska svadba. Pošla bi Amalija reći im da budu malo tiši, dijete je bolesno, ali kako će gospodinu Moniju kvariti pir kad je gospodin Moni tako dobar i uvijek se susjedima nađe pri ruci, ne gledajući tko je kakve vjere. Čim bi Antun počeo stenjati i izgovarati glasove iz kojih se nisu razabirale riječi, žalosno dijete materino, Amalija je proklinjala Židove, pogano im sjeme vazda bilo, ali kad bi se dječak malo smirio, pa utonuo u miran i tih san, anđeo Božji, vjera i nada materina, Amalija bi pomišljala da će se, grešnica, u paklu pržiti jer je zlo pomislila i poželjela onima koji su joj samo dobro činili, gospodinu Moniju i njegovoj gospođi Ivki koja, možda, i nije Židovka, kao što, možda, ni on nije Židov, jer odakle njoj, ubogoj ličkoj seljančici, pravo da zna i sudi tko jest, a tko nije Židov i tko bi uopće i mogao imati takva znanja, osim župnika, biskupa i dragoga Boga.

A onda bi opet Antun zakukao pa bi Amalija sklapala ruke i govorila:

– Ovom bi mu kandžom džigerice čupala, ko je raspinjao sina Gospodnjega!

A onda se u trenutku Antun potpuno smirio. Miran i tih, tiši nego što bi to ikada bio živ čovjek, pretvorio se u majčinu zbunjenost, pa u kratak vrisak od kojega su duž cijele Gundulićeve, od Botaničkoga vrta sve do Ilice, lončanice s maćuhicama padale na ulicu i razbijale se pred nogama zbunjenoga građanstva i uspsovanih i razljućenih žandara koji su u tome vidjeli nekakvu sindikalističku diverziju.

Svečani pir Salamona Tannenbauma nije se prekidao još neko vrijeme. A onda su pred kuću stigli ljudi u crnom, šutljivi muškarci dugih uzvinutih brkova, koji su vonjali na rakiju, češnjak i trule kruške, pa su za njima došle i sestre franjevke da smiruju i utišavaju Amaliju Morinj, da bi popodne stigao

i otac Radoslav, u željezničarskoj uniformi, s kapom na glavi. Iz Novske ga je doveo tamošnji šef stanice, ali mu nije rekao istinu kamo i zašto idu. Radoslav Morinj, skretničar, rodom iz Zelenike, mislio je da mu je uslišana davna molba za premještaj pa se radovao i cijelim putem namještao ovratnik i kleo Amaliju što mu pred šihtu nije oprala još jednu košulju, jer kako će ovakav, prljav i neuredan, pred upravu željeznica. Tek kada ga je šef s Glavnoga kolodvora poveo na suprotnu stranu, pa kada su skrenuli u Gundulićevu, Radoslava su obuzele zle slutnje.

– Da si nije Amalija vrelu vodu prolila po nogama?

– Ne znam – odgovorio je šef stanice u Novskoj, neki Ahmo Husedžinović, rodom Banjalučanin.

– Stoput sam joj govorio da pazi kad vodu skida s vatre. Gore ofuri vrela voda nego vrelo ulje, je li tako?

– Bogami, ne znam.

– Ja znam!

– ...

– A da si nije nožem prerezala žile na ruci?

– Ne znam.

– Ne znate ili se plašite reći mi što je na stvari?

Šef je šutio, a pogled mu je bježao od skretničarevog lica, kao da će se rasplakati ako ga pogleda.

– Da nije umrla?

– Nije.

– Šta je onda?

Nije mu odgovorio, pa su zadnjih stotinjak koraka, do ulaza u podrumski stan u Gundulićevoj jedanaest, prešli u šutnji, a onda se iznutra ponovo čuo Amalijin vrisak, a Radoslavu Morinju potekle su suze jer se tek tada sjetio rasute zemlje duž cijele Gundulićeve, razbijenih lončanica i maćuhica razgaženih po pločniku, i znao je što se dogodilo.

Maloga Antuna, sina jedinca obitelji Morinj, sahranili su sutradan na mirogojskome groblju. Osim brkatih muškaraca, koji su vonjali na rakiju, češnjak i trule kruške, i njihovih uplakanih žena, na sprovod su došli samo Moni i Ivka. Drukih susjeda nije bilo. Njih Morinji nisu ni poznavali, jer nije bio običaj da gospoda s viših katova previše zagledaju one koji žive u suteranima, a ovi iz suterena pravili su se da ne vide one s viših katova, da gospoda ne pomisle kako su oni dolje džeparoši ili prosjaci pa se spremaju nešto ukrasti ili zaiskati.

Nakon što se velečasni spomenuo nevine duše Antunove i pomolio se da joj Bog dade pokoj vječni, muški su se zaputili u grobljansku birtiju, da uz jednu ljutu tamo ostave smrt, da je zavaraju alkoholom ne bi li zaboravila koga je posjetila, a ne da je vode svojim kućama, dok su žene nastavile naricati nad grobom, svaka onako kako je naučila još kao djevojčica na stotinama sprovoda širom naših kamenitih i kaljavih zavičaja. S jedne strane humke zapomagale su Ličanke, a s druge Primorkinje, nadmećući se tako i nadglasavajući u žalovanju. U tome su bile posve slobodne i rasterećene obzira, muški su se razišli, a dječakove majke nije bilo na sprovodu pa da pred njom moraju paziti da ne budu preglasne, jer prema pravilima koja vladaju gdje god je narikača, glas majke, sestre ili žene mora biti glasniji od svakoga drugog glasa. Amalija je u tim trenucima bila izvan ovoga svijeta, u starinskoj kući okruženoj šumskom tišinom, negdje gore pod Sljemenom. Ležala je i gledala u strop na kojemu su bili naslikani prizori s anđelima. Većinu vremena je šutjela, kao da ništa nije znala, a kada bi se sjetila da je imala dijete, pa bi zaplakala, časne sestre govorile su joj da je samo Bog vječan, i da svaka ljudska suza po njemu kaplje kao užareno olovo, i da je ženi grijeh plakati.

Amalija Morinj pola godine je ostala u sanatoriju. Radoslav ju je obilazio kad god nije bio na šihti, sjeo bi uz njezinu postelju, uhvatio je za ruku, upitao je li joj malo bolje, a ona bi kimnula glavom kao da jest, pa bi onda tako jedno uz drugo šutjeli sve dok ne bi pao mrak, dok ne bi došla sestra Angelina, spustila mu ruku na rame, i on bi tada znao da je za danas gotovo. U tih pola godine nijednom joj nije čuo glasa i već se činilo da će zauvijek tu ostati.

A onda mu je, baš prve noći nakon što se vratio iz Novske sa šihte, u san došla pokojna Anđa Blatušina, Amalijina majka, koju nikada prije toga nije vidio jer je umrla prije nego što su se Rade i Amalija zagledali. On se uplašio u svome snu da će ga Anđa kleti i koriti jer joj nije čuvao kćer, pa je krenuo bježati, ali na koju god bi stranu potrčao, sa svake ga je dočekivala pa bi, onako mirna, tiha i spora, pružala ruku kao da će ga pomilovati po obrazu. Uzalud je on trčao, jer ona ne bi napravila ni koraka, a već bi se našla pred njim. Kada joj je, iznemogao od bježanja, pao pred noge, pokojna Anđa Blatušina mu je rekla:

– Pusti je, sine, neće ti se ona vratiti. Samo je ti pusti... – i još nešto mu je rekla, ali toga se Radoslav Morinj nije mogao sjetiti kad se probudio.

Ali Rade nije povjerovao svome snu, nego se sutradan pošao ispovjediti kod fratara, a nakon toga je opet bio uz njezinu postelju, da je upita je li joj malo bolje pa da tako šute sve do mraka.

Bio je ponedjeljak kada se, iznenada i nenajavljeno, Amalija vratila kući. Rade je bio u Novskoj, na šihti, pa je nitko nije dočekao. Najprije je stajala nasred sobe i njušila zrak, a kada su joj suze krenule na oči, uzela je kantu i požurila u dvorište na česmu. Nakon što je oprala podove, poizbacivala je rublje i košulje iz ormara i nanovo ih poslagala. Mislila je

o Radi, nesretnome Radi, o njegovim trapavim rukama, dragim rukama, kao dvije grane javorove, ali sve čvor do čvora, ruke njezina čovjeka, koje ni košulju ne znaju složiti kako treba. Od takvih joj je misli bilo lakše, puno lakše, bila je laka kao list kada je shvatila da se mirisi istjeruju iz kuće i da je, nakon svega, stvarnije to što Rade ne zna složiti košulju nego to što malog Antuna više nema.

Učinilo joj se da ga nikada nije ni bilo.

Ali i to je bilo manje strašno nego kada je shvatila da će Rade doći tek u petak, a to je neko daleko sutra, i još jedno sutra, i još jedno sutra, i jezovito je i pomisliti da pod ovim nebom postoji nešto tako daleko kao petak.

Da ne misli dalje o petku, pošla je u dućan kod Stucka, ali joj frau Greta – stara guska, napirlitana kao kakva kuplermajka, fuj, vještica švapska, pletaćim iglama ubija nerođenu djecu – nije htjela dati provijante na veresiju, nego je pred ljudima samo ponavljala: vi ste luda, vi ste pobjegla iz bolnice, pa je pokrivala usta i nos, kao da se boji da bi se mogla zaraziti.

– Ja luda, bogme, nisam, ali ti, gusko jedna, jesi kad ne znaš koliko smo ti moj muž i ja navukli dinara u dućan! – vikala je Amalija Morinj. Bile su to prve riječi koje je u posljednjih šest mjeseci izgovorila, a da nisu bile izgovorene u molitvi.

Nakon što su je odbili u još tri dućana, Amalija se vratila kući. Ostava je bila prazna, iza Rade nije ostalo ni luka, ni brašna, ni krumpira, Bog zna je li si on išta i kuhao svih ovih mjeseci, mislila je i grizla ju je savjest. Tada joj se još činilo da se može strpiti do petka, ali prošlo je sutra i još jedno sutra, pa je nakon dva dana gladovanja izašla na ulicu, najući se da bi mogla isprositi koji dinar.

Pošla je prema Jelačić placu, popela se na Dolac, obilazila oko katedrale, išla uz Kaptol, i dalje, sve do dijela grada gdje

opet počinju kuće s vrtovima u kojima rastu krumpir i luk, i okolo šetaju kokice i guske, ali čim bi pružila ruku i zaustila da kaže – milostiva, gospon, pomozite siroti!, učinilo bi joj se da vidi koga poznatog, pa bi hitro povukla dlan, kao da je prstima dodirnula vreli štednjak.

U jednom trenutku pomislila je da bi mogla ukrasti kokiću, jednu sasvim malu, onu koja je već tako mršava, očerupana i jadna, svetica u grešnom kokošjem svijetu, pa izgleda kao da je ničija. Poslije se križala, suhim ustima mrmorila očenaše i zdravomarije, moleći Gospodina i vazda milostivu Djevicu da joj oprostite njezin grijeh.

I te večeri je gladna legla u postelju, a onda se ujutro popela do prizemlja i pokucala na vrata gospodinu Moniju. Dok je smišljala što će mu reći, i kako će ga izmoliti da joj da kruha, Amalija nije mislila da bi joj mogao otvoriti netko drugi. Gospođa Ivka, dva velika crna oka, najveća u svijetu očiju, i trbuh noseće, kojoj nije još dugo ostalo; gladna sam, rekla je Amalija, ali više nije mislila o gladi, nego o tome da je grešna gospođa Ivka, i da to vidi cijeli svijet, jer udala se prije šest mjeseci, a plod koji u njoj raste stariji je.

– O, pa vi ste nam se vratili – radovala se Ivka, pokušavajući smijehom sakriti strah od lude žene, od toga da će joj ona nešto učiniti, da će napasti njezino djetešce.

– Jesam, eto, hvala Bogu, ali nema mog Rade, na šihti je, pa sam gladna – brzo je govorila Amalija, skrivajući mržnju prema ovoj lijepoj krupnookoj bludnici, a još više prema njezinom trbuhu.

Ivka Tannenbaum je tog jutra Amaliji Morinj dala krumpira, brašna, jaja i jedan cijeli teleći but. Učinila je to više od straha nego od dobrote, pa je možda i zato taj teleći but dobio tako važno mjesto u životu njezine obitelji.